যুঁজ

ড° মৃণাল কলিতা

একেটা ঘটনাৰ পুনৰাবৃত্তি হ'ল। এদিন দুদিনকৈ আজি কেবাদিনো। আজি প্ৰশান্তৰ বেগৰ পৰা টকা চুৰি হ'ল। প্ৰশান্তই অভিযোগ দিয়াৰ লগে লগে সিহঁতৰ শ্ৰেণী শিক্ষক মহেন্দ্ৰ মাষ্টৰ খঙত অগ্নিশৰ্মা হৈ পৰিল। হ'বই। মাথোঁ দুদিনমান আগতে তেওঁ সকলোকে সাৱধান কৰি দিছিল। খঙত তেওঁ গৰ্জি উঠিল।

'তহঁতক কৈছিলোঁ যে স্কুললৈ সৰহকৈ টকা নানিবি। দৰ্কাৰ নাথাকিলে নানিবিয়েই।'

'ছাৰ, দুখন বহী কিনিব লগা আছিল।' — প্ৰশান্তই কৈফিয়ৎ দিবলৈ চেষ্টা কৰিলে। তাৰ কথালৈ ভ্ৰূক্ষেপ নকৰি তেওঁ কৈ গ'ল।

'তহঁতক আৰু কৈছিলোঁ যে চোৰ যদি ধৰা পৰে, এইখন স্কুলৰ পৰা খেদা খাব লাগিব। এইখন স্কুলত চোৰৰ বাবে ঠাই নাই।'

এইবাৰ তেওঁ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ ফালে আগবাঢ়িল আৰু এফালৰ পৰা সকলোৰে জেপ আৰু বেগবোৰ পৰীক্ষা কৰিবলৈ ধৰিলে। সিদ্ধাৰ্থৰ বেগটো খুলি মহেন্দ্ৰ মাষ্টৰে তাৰ মুখলৈ তীক্ষ্ণ দৃষ্টিৰে চাই ৰ'ল। বেগত দুখন পঞ্চাশ টকীয়া আৰু সৰু কেইখনমান নোট। প্ৰশান্তৰো দুখন পঞ্চাশ টকীয়া নোট হেৰাইছে।

'মোৰ নিজৰ, মায়ে দিছে।'

'ফাকি মাৰিবলৈ আহিছ?'— মহেন্দ্ৰ মাষ্টৰ গৰ্জি উঠিল।

'পৃথিৱীত পঞ্চাশটকীয়া নোট কি মাত্ৰ দুখনেই?'— মহেন্দ্ৰ মাষ্টৰৰ চকুৰ ফালে চাই সিদ্ধাৰ্থ প্ৰায় চিঞৰি উঠিল। খঙত সি কঁপিবলৈ ধৰিছে।

সকলো হতভম্ব হৈ গ'ল। সিহঁতৰ শ্ৰেণীত শিক্ষকক আজিলৈ কোনেও এনেধৰণে ব্যৱহাৰ

কৰি পোৱা নাই। মহেন্দ্ৰ মাষ্টৰৰ দৰে কড়া শিক্ষকৰ চকুৰ ফালে চাই এনেধৰণে কথা কোৱাৰটো প্ৰশ্নই নুঠে। গোটেই শ্ৰেণীকোঠা কাঁহ পৰি জীণ যোৱাৰ দৰে হ'ল। মাষ্টৰে কোনোমতে নিজকে চম্ভালি লৈ শান্ত কিন্তু দৃঢ়ভাৱে ক'লে—

'ঠিক আছে। কিন্তু যিদিনাই প্ৰমাণসহ ধৰা পৰ সিদিনাই এইখন স্কুলত তোৰ শেষ দিন জানিবি।'

(২)

ইচ্ছা কৰিয়েই নিৰ্মল অলপ পলমকৈ স্কুলৰ গে'টৰ বাহিৰ ওলাল। কিবা এটা কৌতূহল আৰু সন্দেহৰ বশৱৰ্তী হৈ সি পাণদোকানখনলৈ আগবাঢ়িল। অনুমান কৰামতেই সি দূৰৰ পৰাই সিদ্ধাৰ্থক পাণদোকানখনত দেখা পালে। নিৰ্মলে তাক এই দোকানখনত প্ৰায়েই দেখা পায়। দুই-এদিন দোকানৰ আঁৰত লুকাই সিদ্ধাৰ্থক চিগাৰেট টানি থকাও সি দেখা পাইছে। প্ৰথমতে দেখি সি হতভম্ব হৈ গৈছিল। সিহঁতৰ দৰে ইমান সৰু ল'ৰাক নিৰ্মলে চিগাৰেট খোৱা আগতে দেখা নাই।

এই দোকানীজনক নিৰ্মলৰ কিবা ভাল নালাগে। দোকানলৈ যোৱা ল'ৰা-ছোৱালীবোৰক তেওঁ খুব মন দি নিৰীক্ষণ কৰে যেন লাগে তাৰ। নিৰ্মলকো দোকানীজনে কেইবাদিনো লক্ষ্য কৰাৰ পিছত এদিন তাৰ ঘৰৰ কথা সুধিছিল। তাৰ মাক-বাপেক, ভনীয়েকৰ বিষয়ে সোধা কথাবোৰত সি অকণো আন্তৰিকতা বিচাৰি পোৱা নাছিল। বৰং আনৰ ঘৰৰ কথা জনাৰ অতিৰিক্ত আগ্ৰহে নিৰ্মলৰ চকুত মানুহজনক এক ৰহস্যময় চৰিত্ৰ কৰি তুলিছিল। পৰাপক্ষত সি এই দোকানখনলৈ নাযায় আজিকালি। এই দোকানীজনৰ লগত সিদ্ধাৰ্থৰনো কি ইমান কথা পাতিব লগা থাকে। সেই কথা নিৰ্মলে কোনোদিনে সোধা নাই। হয়তো সিদ্ধাৰ্থৰ বেপৰোৱা স্বভাৱৰ বাবেই আনসকলৰ দৰে নিৰ্মলেও তাক এৰাই চলিবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল।

কিন্তু সিদ্ধাৰ্থ আগতে এনেকুৱা নাছিল। সি সিহঁতৰ লগত হাঁহিছিল, খেলিছিল। আজি কেইমাহমানৰ পৰা সি গহীন, খিংখিঙীয়া আৰু বেপৰোৱা হৈ পৰিছে, বন্ধুসকলৰ পৰা আঁতৰি শ্ৰেণীত পিছফালে বহিবলৈ লৈছে, শিক্ষকে কৰিবলৈ দিয়া ঘৰৰ কাম প্ৰায়েই নকৰে, আনকি মাজে মাজে স্কুলো খতি কৰিবলৈ লৈছে। নিৰ্মলে সিদ্ধাৰ্থৰ মাক-দেউতাকৰ বিষয়ে কিছুমান কথা ইকাণ-সিকাণকৈ শুনিবলৈ পাইছিল। ভাবিছিল তাৰ এই পৰিৱৰ্তনো চাগে সেইবোৰ কাৰণতে হৈছে। হয়তো সেই কথা সঁচাও। কিন্তু এই ৰহস্যময় দোকানখনত তাৰ সঘন উপস্থিতিয়ে যেন নিৰ্মলক এক দুৰ্বোধ্য সাঁথৰৰ মাজলৈ টানি লৈ গ'ল। এই সাঁথৰৰ সমাধান, এই ৰহস্যৰ উদ্‌ঘাটন কৰিব লাগিব। এটা ৰহস্যৰ পকনীয়াত আপোন বন্ধু এজনক হেৰাই যাবলৈ দিব নোৱাৰি। অকলে পঢ়াত ভাল হোৱাত, আচল সুখ নাথাকে। নিৰ্মল দোকানখনৰ ফালে আগবাঢ়ি গ'ল।

(৩)

'কি লাগে?'— দোকানীজনৰ কণ্ঠস্বৰত ফুটি উঠা বিৰক্তিৰ সুৰটো নিৰ্মলৰ চিনিবলৈ টান নহ'ল।

'সিদ্ধাৰ্থক লাগে।' — নিৰ্মলেও বেপৰোৱাভাৱে উত্তৰ দিলে। এইবাৰ সি সিদ্ধাৰ্থৰ ফালে চাই প্ৰায় কৰ্তৃত্বৰ সুৰত ক'লে—

'তোৰ লগত মোৰ কথা আছে।'

হয়তো দায়িত্ববোধে কৰ্তৃত্বও প্ৰদান কৰে। সেই কৰ্তৃত্বৰ পৰা উৎসাৰিত নিৰ্দেশত যেন সিদ্ধাৰ্থৰ দৰে গুৰু গোসাঁই নমনা ল'ৰাজনো দুৰ্বল হৈ পৰিল। নিৰ্মলৰ পিছে পিছে সি খোজ ল'লে। দোকানখনৰ পৰা কিছু দূৰত নিৰ্মল ৰ'ল। কোনো পাতনি নেমেলাকৈ নিৰ্মলে তাক পোনপটীয়াকৈ প্ৰশ্ন কৰিলে।

'প্ৰশান্তৰ পৰা টকা কিয় চুৰ কৰিলি?'

'তহঁত সকলোৱে মোকেই কিয় সন্দেহ কৰ?' সিদ্ধাৰ্থই নিজেও বুজি পালে তাৰ কথাত জোৰ কমি গৈছে, আত্মবিশ্বাসৰ চিনো তাত নাই। তথাপি সি শেষ চেষ্টা এটা কৰি চালে—

'মই চুৰ কৰা নাই।'

'মোৰ চকুৰ ফালে চাই ক।'—নিৰ্মলৰ কথাৰ সুৰত নিজে নজনাকৈয়ে যেন হঠাতে কোমলতা এসোপা মিহলি হৈ গ'ল।

'তোৰ চকুৰ ফালে চাব নোৱাৰিব লগা কি আছে।'— তলমূৰকৈ সিদ্ধাৰ্থই ক'লে।

কেইটিমান মুহূৰ্ত অস্বস্তিকৰ নীৰৱতাৰে পাৰ হৈ গ'ল। নিৰ্মলে দেখিলে মহেন্দ্ৰ মাষ্টৰৰ চকুত চকু থৈ ভেকাহি মাৰি উঠা উদণ্ড বেপৰোৱা ল'ৰাজন যেন তাৰ সন্মুখত নিষ্প্ৰভ হৈ পৰিছে।

'তোৰ কি হৈছে, মোক ক'বি?'

নাই, সিদ্ধাৰ্থই একো কোৱা নাই। সি একো ক'ব খোজা নাই। সি একো ক'ব নোৱাৰে। কি হ'ল জানো—নিৰ্মলে কিবা বুজি পোৱাৰ আগতেই সিদ্ধাৰ্থই চকুৰ আগেৰে পাৰ হৈ যাব ধৰা চিটি বাছ এখনৰ পিছে পিছে দৌৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। কোনোবা এপাকত সি জাঁপ মাৰি পাওদানিত ওলমি দিলে কোনোমতে। সি শুনিবলৈ পালে নিৰ্মলৰ কণ্ঠস্বৰ।

'তোৰ কি হৈছে মোক ক'বই লাগিব সিদ্ধাৰ্থ!'

(৪)

সিদ্ধাৰ্থ প্ৰায় এসপ্তাহ বিদ্যালয়লৈ যোৱা নাই। যাবলৈ তাৰ সাহস হোৱা নাই। নিৰ্মলৰ কথাষাৰ তাৰ যন্ত্ৰণাদগ্ধ বুকুৰ মাজত বাজি শান্তিৰ সংগীত হৈ ৰৈছে।

'তোৰ কি হৈছে মোক ক'বই লাগিব সিদ্ধাৰ্থ!'

এইষাৰ কথা ক'ব পৰা মানুহবোৰেই সিদ্ধাৰ্থৰ জীৱনৰ পৰা বহু দূৰলৈ গুচি গ'ল। নোপোৱা মৰম পোৱাৰ আশাই যেন তাক দুৰ্বল আৰু অভিমানী কৰে। কাৰ ওপৰত এই অভিমান সিদ্ধাৰ্থই যেন নিজেও বুজি নাপায়।

মহেন্দ্ৰ মাষ্টৰৰ কৰ্কশ কঠোৰ বাক্যবাণৰ মুখামুখি হোৱা যেন সহজ—তাৰ দৰে বেপৰোৱা উদণ্ড ল'ৰা এজনৰ বাবে চকুত চকু থৈ সেই আক্ৰমণৰ প্ৰত্যুত্তৰ দিয়াও সহজ; কিন্তু নিৰ্মলৰ দৰে ল'ৰাৰ মুখামুখি হোৱা সহজ নহয়। তাৰ দৰে ল'ৰাৰ কথাৰ উত্তৰ দিব নোৱাৰি অস্বস্তিকৰ মৌনতাৰ মাজত মাথোঁ ছটফটাইহে ৰ'ব পাৰি।

নিৰ্মলৰ মুখামুখি হ'বলৈ সিদ্ধাৰ্থক অলপ মানসিক প্ৰস্তুতিৰ দৰকাৰ।

নিৰ্মলৰ সৈতে মুখামুখি হোৱাৰ ভয় নে নিৰ্মলৰ কথাবোৰে অনা প্ৰবল প্ৰতিৰোধ সিদ্ধাৰ্থই বুজি নাপায়। সি এসপ্তাহ পাণ দোকানখনলৈ যাব পৰা নাই। হয়তো সেইবাবেই পুৰণি বিষাদৰ পোৰণিবোৰ বাঢ়িছে, অস্থিৰতাও বাঢ়িছে; কিবা এক অনিশ্চয়তা আৰু ভীতিৰ ভাবে প্ৰবল ৰূপ লৈ তাক যেন গ্ৰাস কৰিবলৈ খেদি আহিছে বাৰে বাৰে। সিদ্ধাৰ্থই মন কৰিলে তাৰ হাত-ভৰিৰ কঁপনিবোৰ বাঢ়িছে।

পাণদোকানীজন, নিৰ্মল আৰু যিবোৰ মানুহ তাৰ আপোন আছিল, আপোন হৈ থাকিব লাগিছিল। সেইসকলৰ ভিন্নমুখী টনা-আজোৰা আৰু স্মৃতিৰ অসহনীয় ভৰত বিহ্বলাত ছটফটাই থাকে সি। অকলশৰে। ঘৰটোৰ মৃত্যুশীতল নিৰ্জনতাত ডুবি থাকে সি। তাৰ বুকুৰ মাজত সঞ্চিত কেইটামান শব্দই যেন চৌচিৰা কৰি পেলায় তাৰ নিজৰ নিঃসংগ নিৰ্জন জগতখন—

'তোৰ কি হৈছে, মোক ক'বই লাগিব সিদ্ধাৰ্থ।'

(৫)

শ্ৰেণীকোঠাত সোমায়েই মহেন্দ্ৰ মাষ্টৰে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ মুখবোৰত চকু ফুৰালে। তাৰ পিছত যেন এটা সন্তুষ্টিৰ হাঁহি মাৰি তেওঁ ক'লে—'এই বজ্জাতটো আজিও স্কুললৈ অহা নাই। চোৰ ধৰা পৰি এতিয়া লাজতে আহিব নোৱৰা হৈছে।'

নিৰ্মলৰ মনটো যেন সেমেকি গ'ল। কিবা এটা ক'বলৈ ওলায়ো সি বৈ গ'ল। মানুহে দেখা ঘৃণনীয় সত্যৰ আঁৰতো হয়তো কেতিয়াবা লুকাই থাকে আন কিছুমান কৰুণ সত্য। সেইবোৰকে সি বিচাৰি ফুৰিছে। সেইবোৰ সি বিচাৰি উলিয়াবই।

(৬)

কোঠাটোৰ ভিতৰত আন্ধাৰে জুম বান্ধিছে। বিছনাৰ পৰা উঠি গৈ লাইটটো জ্বলাবলৈ সিদ্ধাৰ্থৰ মন যোৱা নাই। মাক সম্ভৱতঃ এতিয়াও ঘৰ পোৱাহি নাই। আজি অতদিনে সি স্কুললৈ যোৱা নাই, তাকে লৈ মাকৰ কোনো উদ্বিগ্নতা নাই। মাথোঁ এদিনেই সুধিছিল—'স্কুললৈ নাযাৱ?' সি গা বেয়া বুলি কৈ সামৰি থৈছিল। তাৰ উত্তৰত মাক ইমান সহজেই আশ্বস্ত হৈছিল যে তাৰ পিছত আৰু এদিনো তাক একো নুসুধিলে। নাই, নাই, তাৰ অভিমান হোৱা নাই। যিবোৰ আঘাত আৰু দুখ প্ৰাত্যহিক হৈ পৰে, সেইবোৰে হয়তো মানুহক অভিমানী কৰিব পৰাৰ ক্ষমতাও হেৰুৱাই পেলায়।

দেউতাকে সিহঁতক এৰি যোৱাৰ দুবছৰেই হ'ল কিজানি। বুজা হোৱা বয়সৰ পৰাই সি দেখিছিল তাৰ মাক-বাপেকৰ মাজৰ দুৰ্বাদল কাজিয়া। প্ৰচণ্ড চিঞৰ-বাখৰ, উফৰি অহা তীক্ষ্ণ গালি-গালাজৰ শ্বাসৰুদ্ধকৰ সময়খিনিত সি নিৰ্বাক হৈ চাই ৰৈছিল মাক-বাপেকৰ প্ৰস্তৰ কঠিন মুখ দুখন। মাক নে বাপেক কাৰ পক্ষ ল'ব সি—সেই নিদাৰুণ প্ৰশ্নৰ আঘাতত অবিৰত ৰক্তক্ষৰণ হৈছিল তাৰ কোমল বুকুৰ ভিতৰখনত। উজাগৰ ৰাতিবোৰত তাৰ চকুৰ পানীবোৰ চকুতে শুকাইছিল—সেইবোৰ মচি দিব পৰাকৈ তাৰ মাকৰ হাতদুখনৰ কোমলতাখিনি যেন ক'ৰবাত হেৰাই গৈছিল। বাপেকৰো।

আৰু এদিন বাপেকে সিহঁতক এই ঘৰটোত এৰি থৈ ক'ৰবালৈ গুচি গৈছিল।

মাক-বাপেকৰ মাজত কি এনে এক প্ৰচণ্ড, অমোঘ, অমীমাংসিত প্ৰশ্ন আহি পৰিছিল, যি প্ৰশ্নই তেওঁলোকৰ নিজৰ সন্তানকো দুখ-যন্ত্ৰণাৰ অতল আৰু পাৰাপাৰহীন সাগৰত নিক্ষেপ কৰাৰ পৰা বাৰণ কৰিব পৰা নাছিল?

আহিছিল। সপ্তাহ-পযেকৰ মূৰে মূৰে দেউতাকে তাক স্কুল ছুটীৰ পিছত আহি লগ ধৰিছিল। দেউতাকে তালৈ বিধে বিধে চ'কলেট লৈ আহিছিল। ঘৰলৈ আহি যেতিয়া সি চ'কলেটত কামোৰ দিছিল, চ'কলেটৰ স্বাদ তাৰ জিভাত লগাৰ আগতেই দুচকু ভৰি পৰিছিল পানীৰে; অবাধ্য চকুপানীবোৰ সৰসৰকৈ সৰি পৰিছিল।

মাক-বাপেকৰ কি সেই অমীমাংসিত প্ৰশ্ন, যি আছিল তাৰ চকুপানীবোৰতকৈও গধুৰ।

খুব সোনকালেই বাপেকে অনা চ'কলেটৰ সাঁচি ৰখা কাগজবোৰেৰে ভৰি পৰিছিল সিদ্ধাৰ্থৰ এটা ডাঙৰ পেঞ্চিল বক্স। তাতকৈও সোনকালে ভৰি পৰিছিল তাৰ বুকুখন—অসহনীয় শূন্যতাৰে। হাঁহিব নোৱাৰি, খেলিব নোৱাৰি, শুব নোৱাৰি—ইমানেই তীব্ৰ সেই শূন্যতাৰ ভাৰ, দুখৰ দাহন।

আৰু এদিন সি দেউতাকক কৈছিল—'তুমি আৰু মোক লগ ধৰিবলৈ নাহিবা।'

দেউতাকৰ মুখলৈ সি চোৱা নাছিল, তাৰ ভয় হৈছিল—দেউতাকৰ চকুৰ কোণত জমিবলৈ

ধৰা চকুপানীবোৰে তাকো আমনি কৰে বুলি।

'কিন্তু কিয়?'

দেউতাকৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ সি দিয়া নাছিল। দেউতাককো সি কোনোদিনে সোধা নাছিল—কিয় এৰি গৈছিল তাক!

(৭)

কথাবোৰ ক'ৰ পৰা ক'ত পালেগৈ সেইবোৰত সিদ্ধাৰ্থৰ যেন নিয়ন্ত্ৰণ নাছিল। ব'ঠা নাইকিয়া নাও এখনত যেন সি উটি-ভাঁহি ফুৰিছিল। নৈৰ সোঁত আৰু ধুমুহাই নাওখন য'লৈকে নিয়ে সেয়াই যেন হৈ পৰিছিল তাৰ গন্তব্য।

আছে, সকলো মনত আছে তাৰ।

ঘৰত তাৰ ভাল নলগা হৈ আহিছিল। স্কুল ছুটীৰ পিছত অনাই-বনাই ঘূৰি ফুৰি পলমকৈ ঘৰ চাপিছিল। মাকৰ তাৰ প্ৰতি মনোযোগ কমি গৈছিল। কেতিয়াবা মাকে কিবা প্ৰশ্ন কৰিলেও সি হৈ পৰিছিল বেপৰোৱাভাবে আক্ৰমণাত্মক। হয়তো মাকৰ বিৰুদ্ধেও আছিল তাৰ তীব্ৰ আক্ৰোশ। পাবলগীয়া মৰমবোৰ হেৰুৱাই এখন ভাগি যোৱা সংসাৰৰ সি হৈ পৰিছিল এটা বিদ্ৰোহী অথচ কৰুণ চৰিত্ৰ।

সকলো অৱলম্বন হেৰুৱাই সি বিচাৰিছিল এটা অৱলম্বন, নিৰাশ্ৰয় হৈ বিচাৰিছিল কাৰোবাৰ সামান্য স্নেহৰ ছায়া, ডুবন্ত মানুহৰ দৰে দুহাত মেলি সি বিচাৰি ফুৰিছিল সামান্য এডাল খেৰকুটা।

তেনে সময়তে সিদ্ধাৰ্থই লগ পাইছিল এই পাণদোকানীজনক। তেওঁৰ সৈতে কথা পাতি পাৰ কৰিছিল সি বহু সময়। দোকানীজনৰ সামান্য স্নেহস্পৰ্শত উথলি উঠিছিল তাৰ বুকুখন। বুকু উজাৰ কৰি সি কৈ গৈছিল তাৰ দুখৰ কাহিনী।

আৰু এদিন দোকানীজনে তাৰ হাতত তুলি দিছিল এটা চিগাৰেট। প্ৰথমতে সি খাব খোজা নাছিল। মানুহজনে তাক প্ৰলুব্ধ কৰিছিল—'খাই চোৱাচোন, দেখিবা তোমাৰ দুখ বহুত কমি গৈছে, মনটো বহুত ভাল লাগি গৈছে।'

কম্পিত আঙুলিৰ ফাকত চিগাৰেটডাল লৈ সি মনৰ মাজত বিচাৰি ফুৰিছিল এনে এখন মুখৰ ছবি যিখন দেখিলে সি অনায়াসে পেলাই দিব পাৰে সেই চিগাৰেটডাল।

সি বিচাৰি পোৱা নাছিল।

চিগাৰেটডাল শেষ হোৱাৰ অলপ সময় পিছতে সি অনুভৱ কৰিছিল তাৰ দেহৰ ভিতৰেদি বাগৰি ফুৰিছে এটা উল্লাসৰ ঢৌ—সেই ঢৌবোৰে উটুৱাই লৈ গৈছে তাৰ দুখৰ ভাৰ! কোনোদিনে অনুভৱ নকৰা এটা প্ৰশান্তিৰ ভাবত আচ্ছন্ন হৈ পৰিছিল তাৰ দেহ-মন।

বহুদিন পিছত সেইদিনা ৰাতি তাৰ দীঘলীয়া আৰু গভীৰ টোপনি হৈছিল। পিছদিনা ৰাতিপুৱা সাৰ পাই উঠাৰ কেইঘণ্টামান পিছত সি ভীষণভাবে অস্থিৰ হৈ উঠিছিল। পুৰণি দুখ-যন্ত্ৰণাবোৰে এইবাৰ যেন আগতকৈও বেছি তীব্ৰভাবে যাতনা দিবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল। দ্বিতীয় এটা চিগাৰেটৰ বাবে সি পাগলৰ দৰে হৈ পৰিছিল আৰু উপস্থিত হৈছিলগৈ পাণদোকানৰ সন্মুখত। দোকানীজনে তাৰ ফালে চাই মিচিকিয়াই হাঁহিছিল। হাঁহিটো তাৰ ভাল লগা নাছিল; কিন্তু সেই হাঁহিটোক ঘৃণা কৰিবলৈ সাহস দিবলৈ তাৰ কাষত নাছিল স্নেহময় হাতৰ স্পৰ্শ।

খুব সোনকালেই সিদ্ধাৰ্থই বুজি পাইছিল ছিগাৰেটবোৰত ধপাতৰ লগত মিহলি হৈ আছে নিষিদ্ধ ড্ৰাগছ। ইতিমধ্যে সি নিচাসক্ত হৈ পৰিছিল। এদিন দোকানীজনে তাক কৈছিল—

'এইবোৰৰ বহুত দাম। অনাৰো ৰিস্ক আছে, পুলিচৰ ঝামেলা আছে। এতিয়াৰে পৰা পইচা দিবা, বস্তু ল'বা।'

এদিন মাকে গা ধুবলৈ বাথৰূমত সোমাওঁতে সি চুৰ কৰিছিল মাকে খুলি থোৱা খাৰুযোৰ। যি সময়ত সি সোণৰ খাৰুযোৰ পাণদোকানীজনৰ হাতত তুলি দিছিল, সেই সময়তে পুলিচে সিহঁতৰ ঘৰৰ কাম কৰা ছোৱালীজনীক বান্ধি নি লকআপত ভৰাইছিল।

অন্তৰ্দ্বন্দ্ব হৈছিল তাৰ। ভাল-বেয়া, ভুল-শুদ্ধ, কাম কৰা ছোৱালীজনীৰ কৰুণ মুখখন আৰু নিচাৰ প্ৰতি তীব্ৰ আসক্তি—এই সকলোবোৰৰ টনা-আজোৰাৰ মাজেৰে এটা বিনিদ্ৰ ৰাতি পাৰ কৰি এসময়ত সি অনুভৱ কৰিছিল—তাৰ ভিতৰৰ মানুহটোৰ ইতিমধ্যে মৃত্যু হৈছে।

আজি-কালি সেইবোৰ সি একো নাভাবে। মাকে দিয়া হাত খৰচ, মাকে অসাবধানতাৰে অ'ত ত'ত ৰখা টকাবোৰ সকলোবোৰ সি তুলি দিয়ে দোকানীজনৰ হাতত। মাজে মাজে সি খুচৰিব লগা হৈছে সহপাঠীসকলৰ বেগবোৰ।

আন্ধাৰৰ মাজত খেপিয়াই গাৰুৰ কাষতে ৰখা পেঞ্চিল বক্সটো হাতত তুলি ল'লে সি। এইটো পেঞ্চিল বক্সতে এসময়ত সি বৰ হেঁপাহেৰে দেউতাকে দিয়া চকলেটৰ কাগজবোৰ সাঁচি ৰাখিছিল। বক্সটো খুলি ভিতৰখন চুই চালে সি—ছিগাৰেট, গুড়ি টেবলেট সকলোবোৰ প্ৰায় শেষ হৈ গ'ল। বহুদিন সি পাণদোকানখনলৈ যোৱা নাই। স্কুললৈ সদ্যহতে যোৱাৰ কথা ভাবিব পৰা নাই। কাইলৈ পাণদোকানখনলৈ এবাৰ—

'তোৰ কি হৈছে মোক ক'বই লাগিব সিদ্ধাৰ্থ।'

আন্ধাৰৰ বুকুৰ তলিৰ পৰা হঠাৎ যেন ওপৰলৈ উঠি আহিব খোজে নিৰ্মলৰ মাতষাৰ।

সিদ্ধাৰ্থই বিছনাত শোৱাৰ পৰাই দেখিলে আন্ধাৰ কোঠাটোৰ ভিতৰত এটা কণমানি জোনাকী পৰুৱা। হয়তো সিদ্ধাৰ্থই নজনাকৈয়ে খোলা আছিল কোনোবা এখন খিৰিকি। হয়তো সেইফালেদিয়েই জোনাকী পৰুৱাটো সোমাই যেনি-তেনি উৰি অ'ত-ত'ত পোহৰাই ডাঠ আন্ধাৰৰ মাজত গঢ়িব লাগিছে এটা-দুটাকৈ পোহৰৰ অজস্ৰ বিন্দু!

(৮)

সিদ্ধাৰ্থৰ ঘৰটো কোনেও চিনি নাপায়। আজিলৈ কোনেও তাৰ ঘৰলৈ যোৱা নাই। যাবলৈ বিচাৰিলে সিদ্ধাৰ্থই নিব নোখোজে। বাধ্য হৈ নিৰ্মলে স্কুল ছুটীৰ পিছত পাণদোকানখনলৈ বাট পোনালে। নিৰ্মলক দেখিয়েই দোকানীজনৰ মুখৰ ৰং সলনি হৈ গ'ল। দোকানখনৰ সন্মুখত বাইকত বহি থকা ল'ৰা দুজনেও যেন তাক সন্দেহৰ দৃষ্টিৰে চাবলৈ ধৰিলে।

'সিদ্ধাৰ্থ আহিছিল নেকি?'—অস্বস্তিৰ মাজেৰেই নিৰ্মলে দোকানীজনক সুধিলে।

'নাই অহা। আজি কেবাদিনো অহা নাই।'—চেপি ৰখাৰ পিছতো দোকানীজনৰ মুখৰ শব্দবোৰ ক্ষোভ মিহলি হৈ ওলাল। নিৰ্মলে তাৰ পৰা আহিবলৈ লওঁতে দোকানীজনে তাক আকৌ ক'লে—

'শুন। কাম নাথাকিলে ইয়ালৈ আহি বিৰক্ত নকৰিবি।'—কথাষাৰ সতৰ্কবাণীৰ দৰেই শুনা গ'ল।

নিৰ্মল গুচি আহিল। খোজ কাঢ়ি স্কুলৰ গে'ট পাৰ হোৱাৰ পিছতে আচম্বিতে ঘটি গ'ল ঘটনাটো। নিৰ্মলৰ গাৰ কাষ পাওঁতেই বাইক এখনৰ গতি কমিল আৰু বাইকৰ পিছফালে বহি অহা ল'ৰাজনে প্ৰচণ্ড জোৰেৰে তাৰ মুখৰ ফালে লক্ষ্য কৰি ঘোচা এটা মাৰি দিলে। নিৰ্মলে কিবা এটা কৰাৰ আগতেই গতি বঢ়াই বাইকখন মুহূৰ্ততে আঁতৰি গৈ সন্মুখৰ কেঁকুৰিটোত অদৃশ্য হৈ গ'ল। নিৰ্মলৰ নাক ভাগি তেজৰ সোঁত এটা বৈ আহিল। প্ৰচণ্ড যন্ত্ৰণাত পথৰ দাঁতিত মুখ ঢাকি নিৰ্মল বহি পৰিল।

ৰাস্তাৰ সিপাৰৰ পৰা চিটিবাছৰ পৰা নামিয়েই ঘটনাটো দেখিলে সিদ্ধাৰ্থই। দৌৰি সি নিৰ্মলৰ ওচৰ পালে।

'কোনে মাৰিলে তোক?'

'পাণদোকানখনলৈ গৈছিলোঁ। তাৰ পৰা আহোঁতেই—হয়তো দোকানখনৰ সন্মুখত বাইকত বহি থকা ল'ৰা দুজনে—সেই দোকানীজন ভাল নহয় বুজিছ' —একে উশাহতে কৈ উঠে নিৰ্মলে।

'কিয় গৈছিলি দোকানখনলৈ?'—প্ৰচণ্ড খঙত যেন কঁপি উঠিছে সিদ্ধাৰ্থ।

'তোক বিচাৰি।'

'নাযাবি তালৈ। কেতিয়াও।'

'তই যাব বাবেহে যাব লগা হ'ল।'

সিদ্ধাৰ্থ নিৰুত্তৰ হৈ ৰ'ল। ক'বৰ বাবে কেইটামান শব্দ বিচাৰি সি যেন হায়ৰাণ হ'ল। তীব্ৰ যন্ত্ৰণাৰ মাজেৰে উচ্চাৰিত কেইটামান শব্দ সিদ্ধাৰ্থৰ কাণত পৰিল—

'তই মোক বিচাৰি আহিছিলিনে পাণ দোকানখনলৈহে আহিছিলি?'

সিদ্ধাৰ্থই দেখিলে মুখৰ পৰা হাত দুখন আঁতৰাই নিৰ্মলে উত্তৰৰ আশাৰে তাৰ মুখলৈ চাই ৰৈছে। তাৰ নাকটো ফুলি প্ৰকাণ্ড হৈ উঠিছে। নাকেৰে তেজ তেতিয়াও বৈ আছে।

'তোৰ কি হৈছে মোক ক'বই লাগিব সিদ্ধাৰ্থ।'—সেহাই সেহাই নিৰ্মলে আকৌ ক'লে।

সিদ্ধাৰ্থই মন কৰিলে—তেজেৰে ৰাঙলী হৈ পৰিছে নিৰ্মলৰ দুহাত, যন্ত্ৰণাত কঁপি আছে ল'ৰাটো।

(৯)

আজি বহুদিনৰ মূৰত সিদ্ধাৰ্থ পঢ়া মেজত বহিছে। কিন্তু পঢ়াত সি একেবাৰে মন বহুৱাব পৰা নাই। মাথোঁ খালী হৈ যোৱা পেঞ্চিল বক্সটো লিৰিকি বিদাৰি খোলা খিৰিকিখনেৰে বাহিৰলৈ চাই ৰৈছে। সেই ঠাইখিনি পিতনি, বোকাৰে ভৰা। সোনকালেই হয়তো তাত গজি উঠিব এটা ফ্লেট। পিতনিৰ কচুৰনিৰ ওপৰেদি হাজাৰ-বিজাৰ জোনাকী পৰুৱা উৰিছে—জ্বলিছে—নুমাইছে। এনেকুৱা সৰু সৰু দৃশ্যবোৰ কিমান দিন যে মন দি চোৱা নাই সি। শূন্য পেঞ্চিল বক্সটোলৈ এবাৰ চালে সি—লগে লগেই তাৰ নিৰ্মলৰ কথা মনত পৰিল! কি দৰ্কাৰ তাৰ তাক বিচাৰি পাণদোকানখনলৈ যোৱাৰ? কি দৰ্কাৰ তাৰ কথাবোৰ জনাৰ? কি লাভ হ'ব তাৰ? সিদ্ধাৰ্থৰ চকুৰ সন্মুখত নিৰ্মলৰ ৰক্তাক্ত মুখখনৰ ছবি ভাঁহি উঠিল। লাভ-লোকচানৰ হিচাব-নিকাচৰ বাহিৰৰ পৃথিৱী এখনো আছে নেকি এইখন পৃথিৱীত?

সেইখন পৃথিৱীকে বিচাৰি এবাৰ নিৰ্মলৰ ওচৰলৈ যাবলৈ বৰ মন গৈছে তাৰ।

(১০)

বিলম্বিত লয়ত চহৰখনলৈ গধূলি নামিছে। সন্মুখত নৈখন লৈ ছাঁ-পোহৰৰ মাজত বহি আছে সিদ্ধাৰ্থ আৰু নিৰ্মল। ধীৰ, শান্ত গতিত নৈখন বৈ গৈছে।

কিবা অচিন চৰাই এটাই চোঁ মাৰি যেন ঠোঁটেৰে নৈৰ পানীখিনি চোওঁ নোচোওঁ কৰি আকৌ

ওপৰলৈ উঠি উৰি গুচি গৈছে। নাই—সিদ্ধাৰ্থৰ বাবে এইবোৰ এখন অচিনাকি জগত। আনকি বুৰ যাবলৈ ধৰা হেঙুলীয়া ৰঙৰ বেলিটোও তাৰ বৰ চিনাকি নহয়। শান্ত মৃদু স্বৰেৰে সিদ্ধাৰ্থই ক'লে—

'হয়তো জীৱনটোৱে মোক প্ৰবঞ্চনা কৰিলে।'

নিৰ্মলে ক'ব খোজা কথাৰ সোঁতত বাধা দিবলৈ চেষ্টা নকৰিলে। কওক, সিদ্ধাৰ্থই বুকু উজাৰ কৰি কথাবোৰ কওক। তাৰ বুকুখন জুৰ পৰক! অলপ ৰৈ সিদ্ধাৰ্থই আকৌ ক'লে—'সাধুকথা শুনি খুব ভাল পাইছিলোঁ জান! পিছে সাধু ক'বলৈহে কোনো নাছিল।'

শৈশৱৰ যি সময়ছোৱাত নিৰ্মলহঁতে মাক বা দেউতাকৰ পৰা পক্ষীৰাজ ঘোঁৰাত উঠি মেঘৰ মাজত ঘূৰি ফুৰা কোনোবা ৰাজকোঁৱৰৰ সাধু শুনিছিল, সেই ৰাতিবোৰ সিদ্ধাৰ্থই মাক-দেউতাকৰ কাজিয়াৰ মাজত উজাগৰে পাৰ কৰিছিল।

নিৰ্মলে বুজি পালে বাহিৰত বেপৰোৱা আপাত কঠিন সিদ্ধাৰ্থৰো এটা স্পৰ্শকাতৰ ধুনীয়া মন আছিল, হয়তো আছে এতিয়াও ক'ৰবাত—নিৰালম্বন, নিৰাশ্ৰয় হৈ পৰা সেই মনটো থাউনি নোপোৱা দুখত হয়তো ককবকাই আছে বহু বছৰ জুৰি।

অতদিনে জোৰকৈ বান্ধি ৰখা কথাৰ প্ৰবল সোঁত এটাহে যেন মুকলি হৈ গ'ল হঠাতে। সিদ্ধাৰ্থই কৈ গ'ল সকলো কথা—তাৰ দুখ, যন্ত্ৰণা, একাকীত্ব আৰু চকুপানীৰ সমস্ত দস্তাবেজ। নিজকে মুকলি কৰি দিবলৈ নিৰ্মলৰ ৰূপত সি যেন অপ্ৰত্যাশিত অৱলম্বন এটা পাই গ'ল। সিদ্ধাৰ্থই কৈ গ'ল তাৰ মাক-দেউতাকৰ বিচ্ছেদৰ পৰা সি ড্ৰাগছ আসক্ত হোৱালৈ সকলো, অকপটে—স্পৰ্শকাতৰ আবেগেৰে জীপাল ল'ৰা এজন নিষিদ্ধ, অপৰাধসুলভ আন্ধাৰ জগত এখনলৈ ক্ৰমশঃ সোমাই যোৱাৰ দুখৰ এটা দীঘল কাহিনী। এসময়ত সিদ্ধাৰ্থই তাৰ কাহিনী সামৰি ক'লে—

'বেলি বুৰিল। আন্ধাৰ হ'ল।'

সিপাৰৰ ঘৰবোৰত এটা-দুটাকৈ লাইটবোৰ জ্বলিছিল।

বেলি বুৰে। আন্ধাৰো হয়। তথাপি এই আশা, এই প্ৰতিশ্ৰুতি সদায়েই জাগৰূক হৈ থাকে যে কাইলৈ বেলিটো ৰঙা হৈ আকৌ ওলাব। বেলি বুৰে, আন্ধাৰ হয়—সেয়াই শেষ সত্য নহয়। একে সময়তে আন ক'ৰবাত বেলি ওলায়, তাত পোহৰ হয়—সেয়াও সত্য। নিৰ্মলে মনে মনে ভাবিলে।

নিৰ্মলে দেখিলে—সিদ্ধাৰ্থই আন্ধাৰৰ মাজত ৰহস্যময় হৈ পৰা নৈখনলৈ চাই আছে একেথিৰে। হয়তো আন্ধাৰ সদায়েই ৰহস্যময়। নিৰ্মলে ক'বলৈ আৰম্ভ কৰিলে—'সমস্যা এটাৰ পৰা পলাই নিচাসক্ত হৈ তই একো ভাল কাম কৰা নাই। বৰং নতুন সমস্যা এটা বঢ়াই ল'লি।'

অলপ বৈ নির্মলে সিদ্ধাৰ্থক ক'লে—'তই এইবোৰ এৰিব লাগিব সিদ্ধাৰ্থ।'

হয়তো কথাষাৰ অনুৰোধ, মৰম, শাসন সকলোবোৰ মিহলি হৈ ওলাল। অলপ চিন্তা কৰি সিদ্ধাৰ্থই হতাশাত ভাগি পৰা মাতেৰে নির্মলক অসহায়ভাবে কৈ উঠে—'বৰ সহজ নহয় অ'। আজি মই ড্ৰাগছ লোৱা নাই। চা চোন—মোৰ হাত ভৰিবোৰ কেনেদৰে কঁপিবলৈ ধৰিছে।

নির্মলে দেখিলে—সঁচাকৈয়ে সিদ্ধাৰ্থৰ হাত-ভৰিবোৰ ঠাণ্ডাত কঁপাৰ দৰে কঁপিছে। আনকি তাৰ জিভাৰ শব্দবোৰো যেন ক'ৰবাত লাগি ধৰিব খোজে।

'সহজ নহয়, জানো। হয়তো তোৰ ড্ৰাগছৰ ওপৰত নির্ভৰতা বাঢ়ি গৈছে। কিতাপ-আলোচনীত মই অলপ পঢ়িছিলোঁ, জান। ড্ৰাগছৰ এই ভুল পথে মানুহক অকাল মৃত্যু আৰু অপৰাধ জগতলৈ সোনকালে টানি লৈ যায়।'

'জানো, হয়তো ময়ো সেই পথত।'—হুমুনিয়াহ এৰি সিদ্ধাৰ্থই ক'লে। আতংকৰ সলনি তাৰ মুখত যেন হতাশাৰ গভীৰ ছায়া।

'ৰ—ইমান সহজে ভাগি পৰিলে কেনেকৈ হ'ব?'—নির্মলে সিদ্ধাৰ্থক ধমক দি ক'লে। পথ এটা বিচাৰি সি—'মই অকলে নোৱাৰিম। হয়তো তোক ডাক্তৰৰ সহায় লাগিব। কথাবোৰ মই কাৰোবাক ক'ব লাগিব।'

সিদ্ধাৰ্থ যেন আতংকিত হৈ উঠিল—'ওহো ন'কবি—কাকো নকবি।'

'ৰ—ভয় কৰিলে নহ'ব। মহেন্দ্ৰ ছাৰক নকওঁ। ক'লেই তোক স্কুলৰ পৰা খেদি দিব। সেইটো সমাধান হ'ব নোৱাৰে। কথাবোৰ অনুভৱ ছাৰক ক'ম। তেওঁ বুজি পায়, বুজি পাব। তেওঁ বাট এটা বিচাৰি উলিয়াব—মই জানো।'

সিদ্ধাৰ্থই এইবাৰ কোনো প্ৰতিবাদ নকৰিলে। বহুদিনৰ পিছত কাৰোবাৰ আশ্ৰয়ত অকমান জিৰাবলৈ মন গৈছে তাৰ।

'আচল কথা কি জান? মনটো! তই কৈছিলি জীৱনটোৱে তোক প্ৰবঞ্চনা কৰিলে। জীৱনটোক ভাল পালে জীৱনটোৱে কেতিয়াও প্ৰবঞ্চনা নকৰে। এই নদী, পাহাৰ, মূৰৰ ওপৰৰ আকাশ, জোনটো, তৰাবোৰ মন গ'লেই ভাল পাব পাৰি, আপোন কৰি ল'ব পাৰি। এইবোৰ ভাল পোৱা মানুহ কেতিয়াও নিঃস্ব নহয়, শূন্য নহয়। আচলতে মন গ'লেই সুখী হ'ব পাৰি জান। প্ৰকৃতিৰ জগতখন যেনেদৰে আছে, তেনেদৰে আছে গানৰ জগত, কিতাপৰ জগত। গান গাব নোৱাৰিব পাৰোঁ, গল্প, উপন্যাস লিখিব নোৱাৰিব পাৰোঁ—কিন্তু মন গ'লেই ধুনীয়া ধুনীয়া গানবোৰ শুনিব পাৰোঁ, ধুনীয়া ধুনীয়া কবিতাবোৰ পঢ়িব পাৰোঁ!'

কথাবোৰ নির্মলে নিজকেই কৈছে নে তাকেই কৈছে সিদ্ধাৰ্থই যেন বুজিব নোৱাৰিলে। সিদ্ধাৰ্থই

অনুভৱ কৰিলে—তাৰ এই লগৰীয়াজন যেন সিহঁতকৈ বহুত ডাঙৰ, চকুৰ আগত থাকিও যেন তেনেই অচিনাকি।

'সকলো মানুহৰেই জীৱনবোৰ একো একোখন যুঁজ। সেই যুঁজখনতেই হয়তো জীৱনৰ আমেজ—হয়তো যুঁজখনেই জীৱনটো! নিয়মৰ মাজেৰেই জীৱনৰ যুঁজখন যুঁজি যাব লাগিব। নিয়মৰ বাহিৰ হৈ খেলিলে নিজেই বজাব লাগিব ৰেফাৰীৰ হুইছ্‌লটোও।'

ৰহস্যময় নৈখনৰ ফালে চাই নিৰ্মলে কৈ গ'ল—

'অহা সপ্তাহত মই বাহিৰলৈ যাম—বহুত দিনৰ বাবে। মোৰ দেহত এটা জটিল ৰোগ বুজিছ। ময়ো যুঁজিছোঁ। সবেই যুঁজে—মাথোঁ সকলোৰে যুঁজবোৰ বেলেগ বেলেগ।

নিৰ্মলৰ জটিল ৰোগৰ আকস্মিক খবৰৰ প্ৰচণ্ড আঘাতত যেন নিৰ্বাক, নিস্পন্দ হৈ পৰিল সিদ্ধাৰ্থ। কি ক'ব ভাবি পোৱাৰ আগতেই নিৰ্মলৰ কোমল শব্দবোৰ আন্ধাৰ উজাই তাৰ কাণলৈ আহিল—

'বাধা দিবলৈ, বুজাবলৈ, সাহস দিবলৈ মই নাথাকিলেও তই সেই পাণদোকানখনলৈ নাযাবি।'

সিদ্ধাৰ্থৰ বুকুখন যেন মোচৰ খাই উঠিলে। সিদ্ধাৰ্থই অনুভৱ কৰিলে এই অনুৰোধৰ উত্তৰ সি দিবই লাগিব। নিৰ্মলৰ হাত এখনত খামুচি সেপ ঢুকি সিদ্ধাৰ্থই ক'লে—

'মই নিশ্চয় চেষ্টা কৰিম নিৰ্মল। চকুৰ সন্মুখত নাথাকিলেও মোৰ বুকুৰ ভিতৰৰ পৰাই তই মোক বাধা দি থাকিবি—মই জানো।'

কোমল হাঁহি এটা বিয়পি পৰিল নিৰ্মলৰ মুখমণ্ডলত। মহেন্দ্ৰ মাষ্টৰক চকু পাতি ধৰি ভেকাহি মাৰি উঠা ল'ৰাজনেও এনেকৈ কথা ক'ব পাৰেনে? অলপ আগতে সিদ্ধাৰ্থই নিৰ্মলক কৈছিল—তাৰ ভিতৰৰ মানুহজন কেতিয়াবাই মৰি গ'ল। ওঁহো ভিতৰৰ মানুহজন কেতিয়াও মৰি নাযায়। হয়তো কেতিয়াবা শুই পৰে। হয়তো শুই পৰা ভিতৰৰ মানুহজনক মাজে মাজে কোনোবাই জগাই দিব লাগে।

সিদ্ধাৰ্থই খামুচি ধৰি থকা নিৰ্মলৰ হাতখন জোকাৰ খাই উঠিছে—নিচাসক্তিৰ কঁপনিৰ বাবে নহয়। হয়তো সিদ্ধাৰ্থই কান্দিছে—হয়তো তাৰ দুচকু ভৰি পৰিছে পানীৰে—ঘন আন্ধাৰত তাৰ উমান পাব নোৱাৰি।

আন্ধাৰত যদি নীৰৱে সৰি পৰিছে এটোপাল দুটোপাল চকুপানী—ক্ষতি কি?

লেখক-পৰিচয় ঃ

জন্ম কামৰূপ (গ্ৰাম্য) জিলাৰ বামুন্দীত। গল্পকাৰ ঔপন্যাসিক আৰু নিবন্ধকাৰ হিচাপে কলিতাই অসমীয়া সাহিত্যত এক সুকীয়া স্থান অধিকাৰ কৰিছে। ছাত্ৰাৱস্থাৰে পৰা সাহিত্যচৰ্চা কৰি অহা কলিতা মূলতঃ গল্পকাৰ হিচাপে অধিক পৰিচিত। তেওঁৰ গল্পৰ বিষয়বস্তুৰ বৈচিত্ৰ্য আৰু কলা-কৌশলে পঢ়ুৱৈক মুগ্ধ কৰে। সহজ-সৰল ভাষাৰ মাজেৰে পঢ়ুৱৈয়ে তেওঁৰ গল্পত এখন সজীৱ পৃথিৱী বিচাৰি পায়।

গল্পৰ দৰে উপন্যাসতো কলিতাই সমাজ জীৱনৰ নানা ছবি আৰু ব্যক্তি জীৱনৰ নানা দ্বন্দ্ব অংকন কৰিছে। 'বুকল ফুলৰ দৰে' নামৰ উপন্যাসখনৰ জৰিয়তে তেওঁ অসমীয়া সাহিত্যলৈ মূল্যৱান বৰঙণি যোগাইছে। এতিয়ালৈকে প্ৰকাশিত কলিতাৰ গ্ৰন্থসমূহ হৈছে—'অনুশীলন' (গল্প), 'অযান্ত্ৰিক অনুশীলন' (গল্প), 'মৃত্যুৰ সিপাৰে' (গল্প), 'গড়ফাদাৰৰ হাত আৰু চয়তানৰ মগজু' (ভিন্নধৰ্মী ৰচনা সংকলন), 'গণিতৰ বৰ্ণিল জগত' (গণিত বিষয়ক ৰচনাৰ পুথি) আৰু 'বকুল ফুলৰ দৰে' (উপন্যাস)।

ড° মৃণাল কলিতা সম্প্ৰতি পাণ্ডু মহাবিদ্যালয়ৰ গণিত বিভাগৰ অধ্যাপক ৰূপে কৰ্মৰত।

পাঠবোধ ঃ

'যুঁজ' গল্পটোত এজন নিচাসক্ত কিশোৰৰ মনৰ জগতখন অংকন কৰা হৈছে। সিদ্ধাৰ্থ নামৰ সংবেদনশীল কিশোৰজনে পাৰিবাৰিক কাৰণত নিঃসংগতা আৰু হতাশাত ভুগি ড্ৰাগছৰ আশ্ৰয় লৈছে। কিন্তু সেই অন্ধকূপৰ পৰা সিদ্ধাৰ্থ উভতি অহাৰ ইংগিত দেখা গৈছে। তাৰ বন্ধু নিৰ্মলৰ মৰম আৰু দায়িত্ববোধে সিদ্ধাৰ্থক পোহৰৰ বাট দেখুৱাইছে। নিচাসক্তি এখন যুঁজৰ দৰে। নিজৰ বিৰুদ্ধে যুঁজি মানুহে ইয়াৰ পৰা মুক্ত হ'ব পাৰে। আনহাতে গল্পটোত নিৰ্মলে যুঁজিছে নিজৰ জটিল ৰোগৰ বিৰুদ্ধে। হৰা-জিকা পাছৰ কথা; কিন্তু যুঁজ কৰি যাবই লাগিব— সহজ-সৰল কথনভংগীৰে গল্পকাৰে আমাক এই বাৰ্তা দিছে। 'যুঁজ' গল্পটোত নিচাসক্তজনৰ প্ৰতি থাকিবলগীয়া সামাজিক গুৰুত্বৰ প্ৰসংগও উত্থাপিত হৈছে।

শব্দাৰ্থ আৰু টোকা ঃ

অগ্নিশৰ্মা	:	মহাক্ৰোধী বা খঙাল মানুহ।
পকনীয়া	:	নৈৰ সোঁতৰ পাক, চাকনৈয়া।
পাওদানি	:	যান-বাহনৰ দুৱাৰত ভৰি থোৱা ঠাই।
পোৰণি	:	জ্বলন; পুৰি যোৱাৰ দৰে লগা।
মৃত্যুশীতল	:	মৃত্যুৰ দৰে শীতল অনুভূতি।
সঞ্চিত	:	সাঁচি থোৱা।
পাৰাপাৰহীন	:	ইপাৰ-সিপাৰ নোহোৱা।
ডুবন্ত	:	ডুবিবলৈ ধৰা, বুৰ যাবলৈ ধৰা।
আচ্ছন্ন	:	ঢাক খাই থকা।
কেঁকুৰি	:	ভাঁজ।
বিনিদ্ৰ	:	নিদ্ৰাহীন, টোপনি নহা।

প্ৰশ্নাৱলী

ভাব-বিষয়ক ঃ

১। অতি চমুকৈ উত্তৰ লিখা ঃ

(ক) কাৰ বেগৰ পৰা টকা চুৰ হৈছিল?

(খ) সিদ্ধাৰ্থহঁতৰ শ্ৰেণী শিক্ষকগৰাকীৰ নাম কি?

(গ) নিৰ্মলে কাক বিচাৰি দোকানখনলৈ থৈছিল?

(ঘ) সিদ্ধাৰ্থই পেঞ্চিলবক্সত কি সাঁচি থৈছিলে?

(ঙ) নিৰ্মলে কিয় বহুদিনৰ বাবে বাহিৰলৈ যাবলগীয়া হৈছিল?

২। তলৰ প্ৰশ্নবোৰৰ উত্তৰ দিয়া ঃ

(ক) সিদ্ধাৰ্থই কিয় প্ৰশান্তৰ বেগৰ পৰা পইচা চুৰ কৰিছিল?

(খ) কি কি কাৰণত সিদ্ধাৰ্থ নিচাসক্ত হৈ পৰিছিল?

(গ) নিৰ্মলে সিদ্ধাৰ্থক বিচাৰি কিয় পাণদোকানখনলৈ গৈছিল?

(ঘ) সিদ্ধাৰ্থই প্ৰথমতে কিয় নিৰ্মলৰ মুখামুখি হ'ব খোজা নাছিল?

(ঙ) নিৰ্মলৰ জটিল ৰোগৰ কথা জানি সিদ্ধাৰ্থই কি কৈছিল?

৩। 'তোৰ কি হৈছে, মোক ক'বই লাগিব সিদ্ধাৰ্থ' — নিৰ্মলৰ এই কথাখিনিয়ে সিদ্ধাৰ্থক কেনেকৈ প্ৰভাৱিত কৰিছিল?

৪। সিদ্ধাৰ্থই কিয় নিঃসংগতাত ভুগিছিল বুজাই লিখা।

৫। নিৰ্মলে কেনেদৰে সিদ্ধাৰ্থক ভুল বাটৰ পৰা আঁতৰাই আনিছিল বিৱৰি লিখা।

৬। 'তাৰ দৰে ল'ৰাৰ কথাৰ উত্তৰ দিব নোৱাৰি; অস্বস্তিকৰ মৌনতাৰ মাজত মাথোঁ ছট্‌ফটাবহে পাৰি'— কথাষাৰৰ অন্তৰ্নিহিত ভাব বিশ্লেষণ কৰা।

৭। 'হাঁহিব নোৱাৰি, খেলিব নোৱাৰি, শুব নোৱাৰি—ইমানেই তীব্ৰ সেই শূন্যতাৰ ভাৰ—দুখৰ দাহন'— কথাষাৰ কাৰ বিষয়ে আৰু কিয় কোৱা হৈছে বুজাই লিখা।

৮। সিদ্ধাৰ্থই কিহৰ তাড়নাত মাকৰ খাৰুযোৰ চুৰ কৰিছিল আৰু পাছত তাৰ কিয় অন্তৰ্দ্বন্দ হৈছিল বুজাই লিখা।

৯। 'আচলতে মন গ'লেই সুখী হ'ব পাৰি জান।'—নিৰ্মলে কি প্ৰসংগত সিদ্ধাৰ্থক এনেদৰে কৈছিল বুজাই লিখা।

১০।ব্যাখ্যা কৰা ঃ

(ক) নোপোৱা মৰম পোৱাৰ আশাই যেন তাক দুৰ্বল আৰু অভিমানী কৰে।

(খ) মানুহে দেখা ঘৃণনীয় সত্যৰ আঁৰতো হয়তো কেতিয়াবা লুকাই থাকে আন কিছুমান করুণ সত্য।

(গ) পাবলগীয়া মৰমবোৰ হেৰুৱাই এখন ভাগি যোৱা সংসাৰৰ সি হৈ পৰিছিল এটা বিদ্ৰোহী অথচ করুণ চৰিত্ৰ।

(ঘ) সকলো মানুহৰেই জীৱনবোৰ একো একোখন যুঁজ।

১১।'যুঁজ' গল্পটোৰ শিৰোনামৰ তাৎপৰ্য বুজাই লিখা।

ভাষা-বিষয়ক ঃ

১২। ব্যাসবাক্যসহ সমাসৰ নাম লিখা ঃ

মৃত্যুশীতল; অসহনীয়; অতল; অমীমাংসিত; বেপৰোৱা; অচিনাকি।

১৩।বাক্য ৰচনা কৰা ঃ

উজাগৰ; অবাধ্য; অৱলম্বন; খেৰকুটা।

১৪। সমাৰ্থক শব্দ লিখা ঃ

নীৰৱতা; বিষাদ; প্ৰস্তৰ; একাকীত্ব; আন্ধাৰ।

অতিৰিক্ত প্ৰশ্ন ঃ

১৫। ড° মৃণাল কলিতাৰ 'যুঁজ' গল্পটোৰ ড্ৰাগছ আসক্ত মানুহৰ প্ৰতি কেনেধৰণৰ মানৱীয় সঁহাৰি দেখুওৱা হৈছে বুজাই লিখা।

১৬। নিচাসক্ত মানুহৰ প্ৰতি থকা মানৱীয় সঁহাৰি কেনেধৰণৰ হ'ব লাগে নিজৰ কথাৰে লিখা।

●●●